

УДК 343.211.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-3-10>

Максимович Роман Львович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9796-998X>

ПРО СПЕЦІАЛЬНОГО ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Анотація. Наведено визначення спеціального потерпілого, яке наявне в кримінальному процесуальному законодавстві і використовується зазвичай у кримінальному законодавстві. Обґрунтовано доцільність виділення у КК України поняття спеціального потерпілого. Показано, що інколи відповідне поняття зазначається у назві відповідної статті та роз'яснюється у її диспозиції. Продемонстровані випадки коли ознаки спеціального потерпілого роз'яснені у примітці до відповідної статті Особливої частини КК України. Наведені випадки коли зміст такої ознаки роз'яснюється безпосередньо Верховним Судом України. Обґрунтовано, що зміст даної ознаки складу злочину обов'язково має усвідомлюватися суб'єктом злочину для правильної кримінально-правової кваліфікації. Відсутність усвідомлення такої ознаки є підставою для іншої кримінально-правової оцінки суспільно небезпечного діяння. Зазначено, що інколи про спеціального потерпілого зазначається у відсильній диспозиції. Продемонстровані випадки коли роз'яснюється дана ознака в банкетних диспозиціях. Інколи при цьому наявні труднощі пов'язані із некоректною позицією законодавця втіленою в інших нормативно-правових актах. Продемонстровано, що трапляється в чинному кримінальному законі відсутність прямої вказівки на спеціального потерпілого в інших нормативно-правових актах. Зробити висновок про те, хто саме може бути такою особою можна на підставі системного аналізу відповідних правових норм. Вказано, що неповнолітній чи малолітній вік спеціального потерпілого є одним із засобів диференціації. Обґрунтовано, що інколи особа має досягти певного мінімального віку для того, щоб бути визнаною спеціальним потерпілим, оскільки лише в такому разі може бути заподіяно шкоду основному безпосередньому об'єкту складу злочину. Наведено авторське визначення спеціального потерпілого у кримінальному праві.

Ключові слова: кримінальний кодекс, потерпіла особа, кримінальне правопорушення, неповнолітня особа, малолітня особа.

Maksymovych Roman. ON THE SPECIAL VICTIM IN THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Abstract. The definition of a special victim, which is available in criminal procedural legislation and is usually used in criminal legislation, is given. The expediency of distinguishing the concept of a special victim in the Criminal Code of Ukraine is substantiated. It is shown that sometimes the corresponding concept is indicated in the title of the corresponding article and explained in its disposition. The cases where the characteristics of a special victim are explained in a note to the corresponding article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine are demonstrated. There are cases when the meaning of such a sign is clarified directly by the Supreme Court of Ukraine. It is justified that the subject of the crime must be aware of the content of this feature of the composition of the crime for the correct criminal-legal qualification. Lack of awareness of such a sign is the basis for another criminal-legal assessment of a socially dangerous act. It is noted that sometimes a special victim is mentioned in the strong case. Cases where this feature is explained in banquet dispositions are demonstrated. Sometimes the existing difficulties are connected with the incorrect position of the legislator embodied in other regulatory legal acts. It has been demonstrated that in the current criminal law there is no direct reference to the special victim in other normative legal acts. A conclusion about who exactly can be such a person can be made on the basis of a systematic analysis of the relevant legal norms. It is indicated that the minor or juvenile age of the special victim is one of the means of differentiation. It is well-founded that sometimes a person must reach a certain minimum age in order to be recognized as a special victim, because only in this case can harm be done to the main direct object of the crime. The author's definition of a special victim in criminal law is given.

Key words: criminal code, victim, criminal offence, juvenile, minor.

Вступ. У Кримінальному кодексі (далі – КК) України відсутнє визначення потерпілої особи на відміну від суб'єкта злочину [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [2]. Для цілей кримінального права зазвичай послуговуються цим визначенням. Часто в кримінально-правовій літературі кажуть про спеціального потерпілого. «Потерпілим у кримінальному праві визнається фізична особа, яка як об'єкт загально-превентивної дії кримінального закону відчуває захищеність останнім, яку втрачає внаслідок спричинення злочином безпосередньо їй шкоди (або у випадку загрози її заподіяння), в результаті чого особа свідомо чи ні сприймає органами чуття зменшення або втрату майнових чи немайнових благ, переживає з цього приводу і набуває право попередньо вирішувати питання про кримінально-правові наслідки вчинення злочину» [3, с. 13].

Матеріали та методи. Розглядуване питання викликає певний інтерес у кримінально-правовій літературі. Потерпілий у кримінальному праві, як ознака складу кримінального правопорушення, в різний час досліджувався багатьма науковцями, зокрема: Т. І. Присяжнюк, М. В. Сенаторовим, І. М. Ткаченко, А. М. Яценко, тощо. Здебільшого дане питання досліджувалося в контексті порівняння із кримінальним процесуальним правом, поділу на види за соціальною ознакою та за ознакою заподіяної їм шкоди та вчиненого щодо них злочину, обставин, які пов'язані з потерпілим, тощо. Проте, наявність деяких змін у законодавстві, і привернення уваги до не врахованих раніше аспектів дають можливість по-новому підійти до його вирішення.

Результати. Варто відзначити, що не всі науковці поділяють позицію про можливість виділення спеціального потерпілого у кримінальному праві. Так, М. В. Сенаторов пише, що для того, щоб стверджувати, що той чи інший

склад злочину передбачає спеціального потерпілого, необхідно назвати хоча б один склад, який би містив склад загального потерпілого. Проте, у кримінальному законі такого складу злочину не існувало і не існує, на відміну, скажімо від складу із загальним суб'єктом злочину [4, с. 102].

Звісно, що найпростіше – зрозуміти хто саме може бути спеціальним потерпілим тоді, коли про це міститься пряма вказівка законодавцем у відповідній статті Особливої частини КК України. Скажімо у назві ст. ст. 112, 344, 346 КК України передбачено вказівку на державного чи громадського діяча. У диспозиціях відповідних статей чітко вказано кого в даному разі варто розуміти під таким потерпілим.

Трапляється коли ознаки спеціального потерпілого роз'яснені в примітці до відповідної статті. Скажімо у ст.ст. 149, 303 КК України мова йде про потерпілого, який перебував в уразливому стані. У п. 2 примітки до ст. 149 КК України зазначено, що під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. У постанові Верховного Суду від 2 листопада 2021 року у справі № 750/5031/18 визначення уразливого стану особи має два види: 1) стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям; 2) збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Відтак висновок про наявність або відсутність такого стану потерпілого та його використання обвинуваченням під час вчинення злочину може базуватись як на результатах медичної, психологічної, психіатричної або комплексної експертизи потерпілого, що підтверджуватиме наявність у особи фізичного

захворювання чи фізичної вади, особливого психологічного стану або психічного розладу, так і на сукупності доказів існування тяжких особистих сімейних або інших обставин. При цьому уразливий стан потерпілої особи є оціночним поняттям і його наявність визначається органами досудового слідства та суду на підставі аналізу конкретних обставин кримінального провадження [5].

У п. 6 ч. 1 ст. 67 та ч. 2 ст. 365-2 КК України передбачено, зокрема, вчинення злочину щодо особи похилого віку. Так, у постанові Верховного Суду від 2 грудня 2021 року у справі № 739/639/20 звернуто увагу на те, що відповідно до вікової класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я категорію 60–75 років визначено похилим віком [6].

Буває, що зміст такої ознаки складу злочину як спеціальний потерпілий роз'яснюється безпосередньо Верховним Судом України. Зокрема, у ч. 3 ст. 296, ч.1 ст. 342, ст. 349 КК України передбачається вчинення злочину щодо представника влади. У п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5 роз'яснюється, що до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [7]. Подібне розуміння цього питання наявне і в кримінально-правовій літературі. Зокрема, М. О. Іллічов, очевидно на підставі аналізу даного роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, виділяє дві категорії представників влади: 1) особи, які безпосередньо здійснюють владу (депутати, члени Уряду, судді тощо); 2) особи, наділені владними (розпорядницькими) повноваженнями щодо непідлеглих фізичних осіб і організацій, тобто наділені повноваженнями публічного характеру [8, с. 424]. Видається, що з таким поділом можна погодитися, проте необхідно вказати критерій за яким він здійснюється, а таким, на мою думку, може бути – характер владних повноважень.

Ознаки спеціального потерпілого обов'язково мають усвідомлюватися суб'єктом злочину. У випадку відсутності такого усвідомлення, діяння відповідного суб'єкта мають одержувати іншу кримінально-правову оцінку. Так, у постанові Верховного Суду від 5 липня 2023 року у справі № 172/1359/17 сам по собі факт неповноліття потерпілої особи не може бути достатньою підставою для кваліфікації дій за ч. 3 ст. 152 КК. Неповнолітній вік потерпілої особи не може бути підставою для кваліфікації дій обвинуваченого, який вчинив згвалтування, за ч. 3 ст. 152 КК, якщо буде доведено, що він сумлінно помилявся щодо фактичного віку потерпілої особи, яка за зовнішніми ознаками мала вигляд особи, яка досягла повноліття [9]. Відповідно у даному випадку діяння суб'єкта треба оцінювати за ознаками основного, а не кваліфікованого згвалтування. В інших же випадках таке не усвідомлення ознак спеціального потерпілого є підставою визнання відповідної особи невинуватою. «Згвалтування неповнолітньої особи інкримінується винному не лише тоді, коли він знав або допускав, що вчиняє статевий акт з неповнолітньою особою, а й у тому разі, коли він міг і повинен це передбачити» [10]. Скажімо у постанові Верховного Суду від 6 жовтня 2022 року акцентовано увагу на тому, що для встановлення наявності або відсутності прямого умислу на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК, слід довести усвідомлення обвинуваченим того, що особа, яка його знімає на відеокамеру, є журналістом. Про відсутність умислу на перешкодження законній професійній діяльності журналістів свідчить, зокрема, те, що особи, які здійснювали відеозйомку, були без жодного розпізнавального знака журналіста, не представилися обвинуваченому як журналісти та здійснювали відеозйомку останнього без його дозволу, порушивши тим самим гарантоване ст. 32 Конституції України право на приватність. Якщо заборона обвинуваченим здійснювати відеозйомку стосувалася виключно його як приватної особи, а не була спрямована на перешкодження законній

діяльності журналістів через неусвідомлення того, що особи, які проводили відеозйомку, є журналістами, то це свідчить про відсутність у його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК [11].

Інколи про спеціального потерпілого зазначається у відсильній диспозиції. Так, у ст. 350 КК України передбачено відповідальність за погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи. У ч. 3 ст. 18 КК України зазначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Трапляються випадки коли вказівка на спеціального потерпілого здійснена законодавцем у бланкетній диспозиції. Так, до прикладу у ст. ст. 342, 345, 347, 348, 349 КК України мова йде про вчинення злочину щодо працівника правоохоронного органу. Для з'ясування того, кого саме необхідно вважати працівником правоохоронного органу необхідно звернутися насамперед до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року. Так, у ч. 1 ст. 2 цього Закону зазначено, що правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро

економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [12]. Вже на перший погляд чітко простежується основний недолік зазначеного визначення, що полягає в тому, що перелік відповідних органів зазначається невичерпно. Це тривалий час гостро критикується у кримінально-правовій літературі. М. І. Мельник та М. І. Хавронюк наводять принаймні 43 державні органи, які виконують контрольні функції, що за своїм змістом близькі до правоохоронних [13]. Інші автори, які досліджували це питання, також зараховують до працівників правоохоронних органів широке коло осіб [14; 15; 16; 17]. На думку С. М. Тимченка, у законодавчому визначенні поняття правоохоронного органу не враховано працівників судів, Міністерства Юстиції, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, нотаріату, Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, Ради національної безпеки та оборони України, адвокатури, служби державної охорони тощо, які виконують важливі правоохоронні функції [18]. У постанові Верховного Суду від 25 жовтня 2021 року у справі № 159/1383/17 при розгляді конкретної справи [19] звертається увага на те, що в рішенні Конституційного Суду України від 18 квітня 2012 року у справі № 1-13/2012 поняття «працівник правоохоронного органу» необхідно визначити відповідно до розуміння ознак цього суб'єкта злочину лише за містом його застосування у КК. Так, визначаючи поняття «працівник правоохоронного органу», слід виходити не лише з того, виконує чи не виконує конкретний орган правоохоронну функцію, а й з комплексного аналізу норм КК, рішень Конституційного Суду України та положень нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус конкретного органу, де міститься вказівка, зокрема, про здійснення цим органом правоохоронної функції [20].

У низці інших випадків встановлення ознак потерпілої особи, про які йдеться у дис-

позиції відповідної статті, не викликає особливих труднощів. У ст. 117 і ч. 2 ст. 135 КК України йдеться про здійснення посягання щодо новонародженої дитини. На основі аналізу Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, яка затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 року № 179 можна зробити висновок, що це живонароджена дитина, яка народилася або вилучена з організму матері після повного двадцять другого тижня вагітності до двадцяти восьми повних днів після народження [21]. У ст. 150 КК України йдеться про посягання щодо дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування. Відповідно до ст. 188 Кодексу законів про працю України йдеться про те, що не допускається прийняття на роботу осіб, молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює [22]. У ч. 2 ст. 151-2 КК України передбачено вчинення злочину щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством. В ст. 22 Сімейного кодексу України зазначено, що шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років [23]. У ст. 397–400 КК України передбачені посягання щодо захисника особи. У ч. 1 ст. 45 КПК України передбачено, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено

про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2].

Трапляється в чинному кримінальному законі, що прямої вказівки на спеціального потерпілого в інших нормативно-правових актах немає. Зробити висновок про те, хто саме може бути такою особою можна на підставі системного аналізу відповідних правових норм. Зокрема, у ст. 373 КК України мова йде про примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій. Проаналізувавши норми кримінального процесуального кодексу України щодо того кого саме можна допитувати можна зробити висновок, що спеціальним потерпілим у цій статті КК України можуть бути підозрюваний, потерпілий, свідок, понятий, експерт. Відповідне суспільно небезпечне діяння вчинене щодо інших осіб (спеціаліст, перекладач, цивільний позивач і цивільний відповідач, захисник) при наявності необхідних ознак необхідно оцінювати як перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

Видається, що вказівка законодавцем на неповнолітній (ч. 3 ст. ст. 152-153, ч. 3 ст. 301-1, ч. 3 ст. 301-2) чи малолітній вік (ч. 4 ст. ст. 154, ч. 4 ст. 301-1, ч. 4 ст. 301-2) особи є також одним із засобів диференціації кримінальної відповідальності і свідчить про наявність у відповідних випадках спеціального потерпілого. Неповнолітньою відповідно до ст. 32 Цивільного кодексу України вважається особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Малолітньою вважається особа, яка не досягла чотирнадцяти років (ст. 31) [24].

Як чітко видно, часто вказівкою на спеціального потерпілого є вік потерпілої особи (похилий, неповнолітній, малолітній, тощо). Вважаю, що інколи для того, щоб бути відповідним спеціальним потерпілим недостатньо не досягти відповідного зазначеного макси-

мального віку, а необхідно мати певний мінімальний вік. Скажімо у ст. 150-1 КК України йдеться про вчинення злочину щодо малолітньої дитини. Основним безпосереднім об'єктом даного складу злочину є воля, честь і гідність дитини. На мою думку, можливість заподіяння шкоди зазначеному безпосередньому об'єкту виникає з моменту, коли відповідна потерпіла особа здатна усвідомлювати дії, які щодо неї здійснюються. Лише з такого моменту особа може бути відповідним спеціальним потерпілим. Скажімо новонароджена дитина у зв'язку із зазначеним очевидно, що не може бути спеціальним потерпілим у даному разі. Варто погодитися з точкою зору, відповідно до якої використання для заняття жебрацтвом дитини віком понад 14 років, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, має квалі-

фікуватися за наявності для цього підстав за ст. 150 КК України [25, с. 380].

Висновки. Вважаю, що спеціальним потерпілим у кримінальному праві може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням безпосередньо завдано моральної, фізичної або майнової шкоди чи юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, якщо така може бути заподіяна лише конкретній особі. На підставі аналізу норм чинного КК України можна виділити різних спеціальних потерпілих. На жаль, не завжди вказівка у чинному КК України на спеціального потерпілого здійснена чітко та інформативно. При формулюванні розглядуваної ознаки складу злочину однозначно необхідно додержуватися принципу правової визначеності і пам'ятати, що зміст відповідних кримінально-правових норм має бути викладений зрозуміло і конкретно.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.11.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.11.2023).
3. Присяжнюк Т.І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2006. 22 с.
4. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. Х.: Право, 2006. 208 с.
5. Постанова Верховного Суду від 2 листопада 2021 року (справа № 750/5031/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 02.11.2023).
6. Постанова Верховного Суду від 02 грудня 2021 року у справі № 739/639/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101712315> (дата звернення: 02.11.2023).
7. Про судову практику в справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (дата звернення: 02.11.2023). (judicial practice in bribery).
8. Іллічов М.О. Кримінальна відповідальність службових осіб у світлі нового кримінального законодавства України. *Держава і право*. 2002. Вип. 15. С. 421-427.
9. Постанова Верховного Суду від 05 липня 2023 року (справа № 172/1359/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112146270> (дата звернення: 02.11.2023).
10. Постанова Верховного Суду від 20 жовтня 2022 року (справа № 684/289/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940531> (дата звернення: 02.11.2023).
11. Постанова Верховного Суду 06 жовтня 2022 (справа № 369/1586/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061> (дата звернення: 02.11.2023).
12. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
13. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: Навч. Посібник. 2-ге вид., випр. і доповн. К.: Атіка, 2001. 512 с.
14. Осадчий В.І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності. Монографія. К.: Атіка, 2004. 336 с.
15. Фіолевський Д.П. Судова влада і правоохоронна система в Україні: Навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 322 с.
16. Бондаренко І. Правоохоронні органи України та їх функції. *Право України*. 2005. № 7. С. 53–56.

17. Коваленко В.П. Про визначення поняття „правоохоронний орган” в кримінальному законодавстві України. *Життя і право*. 2005. № 5. С. 50–56.
18. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України. Навчальний посібник. К.: «Центр навчальної літератури», 2004. 304 с.
19. Постанова Верховного Суду від 25 жовтня 2021 року у справі № 159/1383/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100579483> (дата звернення: 02.11.2023).
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) від 18 квітня 2012 року у справі № 1-13/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-12#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
21. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 року № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
22. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
23. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
24. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
25. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.

References:

1. Kryminal'nyj kodeks Ukrainy [Criminal code of Ukraine] vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
2. Kryminal'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy [Criminal procedural code of Ukraine] vid 13 kvitnia 2012 roku. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
3. Prysiazhniuk, T.I. (2006). Instytut poterpiloho u kryminal'nomu pravi Ukrainy [Institute of the victim in the criminal law of Ukraine]. Extended abstract of Candidate's thesis. K. 22 s. [in Ukrainian].
4. Senatorov, M.V. (2006). *Poterpilyj vid zlochynu v kryminal'nomu pravi* [The victim of a crime in criminal law]. Kh.: Pravo. 208 s. [in Ukrainian].
5. Postanova Verkhovnoho Sudu [Decision of Supreme Court] vid 2 lystopada 2021 roku (sprava № 750/5031/18). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
6. Postanova Verkhovnoho Sudu [Decision of Supreme Court] vid 02 hrudnia 2021 roku u spravi № 739/639/20. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101712315> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
7. Pro sudovu praktyku v spravakh pro khabarnytstvo: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy [On judicial practice in cases of bribery: resolution of the plenum of the Supreme Court of Ukraine] vid 26 kvitnia 2002 roku № 5. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
8. Illichov, M.O. (2002). Kryminal'na vidpovidal'nist' sluzhbovykh osib u svitli novoho kryminal'noho zakonodavstva Ukrainy [Criminal responsibility of officials in the aspect of the new criminal legislation of Ukraine]. *Derzhava i parvo – State and Law*. Vyp. 15. S. 421–427 [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu [Decision of Supreme Court] vid 05 lypnia 2023 roku (sprava № 172/1359/17). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112146270> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
10. Postanova Verkhovnoho Sudu [Decision of Supreme Court] vid 20 zhovtnia 2022 roku (sprava № 684/289/20). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940531> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
11. Postanova Verkhovnoho Sudu [Decision of Supreme Court] 06 zhovtnia 2022 (sprava № 369/1586/17). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].
12. Pro derzhavnyj zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv: Zakon Ukrainy [On state protection of court employees and law enforcement agencies: Law of Ukraine] vid 23 hrudnia 1993

roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].

13. Mel'nyk, M.I., & Khavroniuk, M.I. (2001). *Sud ta inshi pravookhoronni orhany. Pravookhoronna diial'nist' [The court and other law enforcement agencies. Law enforcement activity]: zakony i komentari: Navch. Posibnyk. 2-he vyd., vypr. i dopovn. K.: Atika. 512 s.* [in Ukrainian].

14. Osadchij, V.I. (2004). *Kryminal'no-pravovyj zakhyst pravookhoronnoi diial'nosti [Criminal legal protection of law enforcement activities]. Monohrafiia. K.: Atika. 336 s.* [in Ukrainian].

15. Fiolevs'kyj, D.P. (2006). *Sudova vlada i pravookhoronna sistema v Ukraini [Judiciary and law enforcement system in Ukraine]: Navch. posibnyk. K.: Kondor. 322 s.* [in Ukrainian].

16. Bondarenko, I. (2007). Pravookhoronni orhany Ukrainy ta ikh funktsii [Law enforcement bodies of Ukraine and their functions]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine. № 7. S. 53–56* [in Ukrainian].

17. Kovalenko, V.P. (2005). Pro vyznachennia poniattia „pravookhoronnyj orhan" v kryminal'nomu zakonodavstvi Ukrainy [On the definition of the concept of "law enforcement agency" in the criminal legislation of Ukraine]. *Zhyttia i parvo – Life and Law. № 5. S. 50–56* [in Ukrainian].

18. Tymchenko, S.M. (2004). *Sudovi ta pravookhoronni orhany Ukrainy [Judicial and law enforcement bodies of Ukraine]. Navchal'nyj posibnyk. K.: „Tsentr navchal'noi literatury". 304 s.* [in Ukrainian].

19. Postanova Verkhovnoho Sudu [Decision of Supreme Court] vid 25 zhovtnia 2021 roku u spravi № 159/1383/17. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100579483> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].

20. Rishennia Konstytutsijnoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsijnym zvernenniam hromadianyna Kuz'menka Vitaliia Borysovycha schodo ofitsijnoho tlumachennia polozhennia chastyny tret'oi staty 364 Kryminal'noho kodeksu Ukrainy (sprava schodo zastosuvannia kvalifikuiuchoi oznaky "pratsivnyk pravookhoronnoho orhanu" do pratsivnyka derzhavnoi vykonavchoi sluzhby) [The case regarding the application of the qualifying sign "employee of a law enforcement agency" to an employee of the state executive service] vid 18 kvitnia 2012 roku u spravi № 1-13/2012. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-12#Text> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].

21. Instruktisiia z vyznachennia kryteriiv perynatal'noho periodu, zhyvonarodzhenosti ta mertvonarodzhenosti [Instructions for determining the criteria for the perinatal period, live births and stillbirths], zatverdzhena nakazom Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 29 bereznia 2006 roku № 179. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].

22. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy [Labor Code of Ukraine] vid 10 hrudnia 1971 roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].

23. Simejnyj kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine] vid 10 sichnia 2002 roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (data zvernennia: 02.11.2023) [in Ukrainian].

24. Tsyvil'nyj kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

25. Naukovo-praktychnyj komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy (2012). [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] za red. M.I. Mel'nyka, M.I. Khavroniuka. 9-te vyd., pererobl. ta dopov. K.: Yurydychna dumka. 1316 s. [in Ukrainian].